

UĞUR KORKMAZ
VAHDETTİN ENGİN

Yıldız'da Yalnız Bir Sultan
II. ABDÜLHAMİD
HAN

DESTEK YAYINLARI: 1720

TARİH: 16

UĞUR KORKMAZ & VAHDET'TİN ENGİN / YILDIZ'DA YALNIZ BİR SULTAN
II. ABDÜLHAMİD HAN

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü,
telif hakkı sahibinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Destek Yapım Prodüksiyon Dış Tic. A.Ş.

Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun

Yayın Koordinatörü: Özlem Esmergül

Üretim Koordinatörü: Semran Karaçayır

Editör: Devrim Yalkut

Kapak Tasarım: Sedat Gösterikli

Sayfa Düzeni: Melike Doğan

Sosyal Medya-Grafik: Mesud Topal-Nursefa Üzümler-Samet Ersöz

Destek Yayınları: Şubat 2023

Yayıncı Sertifika No. 43196

ISBN 978-625-441-860-0

© Destek Yayınları

Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul

Tel. (0) 212 252 22 42

Faks: (0) 212 252 22 43

www.destekdukkani.com

info@destekyayinlari.com

facebook.com/DestekYayinevi

twitter.com/destekyayinlari

instagram.com/destekyayinlari

Deniz Ofset – Çetin Koçak

Sertifika No. 48625

Maltepe Mahallesi

Hastane Yolu Sokak No. 1/6

Zeytinburnu / İstanbul

Tel. (0) 212 613 30 06

Yıldız'da Yalnız Bir Sultan
II. ABDÜLHAMİD
HAN

UĞUR KORKMAZ
VAHDETTİN ENGİN

“Yıldız’da Yalnız Bir Sultan: II. Abdülhamid Han, sevgili Uğur Korkmaz’ın güzel ve farklı soruları ile yönettiği, değerli tarihçi Vahdettin Engin’in ise cevapladığı söyleşi tarzında, açık, anlaşılır ve sade bir üslupla kaleme alınmış. Elinizde tuttuğunuz eser, tarihçi olmayan entelektüellerin merak ettiği birçok soruyu da cevaplıyor. Aynı zamanda Sultan II. Abdülhamid’i ve devrini öğrenmek isteyenler için son derece kıymete değer bir yere sahip. Bu eseri vücuda getirdikleri için kıymetli işlere imza atan gazeteci sevgili Uğur Korkmaz ve alanın uzman tarihçilerinden Vahdettin Engin’i tebrik eder, okurlara şiddetle tavsiye ederim.”

– Prof. Dr. Nurhan Atasoy

“Uzun Osmanlı tarihinin belki de en çok tartışılan ve popüler vurgularla hakkında türlü kanaatler ileri sürülen padişahı II. Abdülhamid’dir. Onun 19. yüzyılın ulus temelli sömürge imparatorlukları çağında ‘hasta adam’ı yaşatmaya çalışma yolunda harcadığı büyük çabalar, çeşitli kesimler tarafından tamamen ‘şahsi’ gücünün bazen abartılı ve hamasi takdiriyle bazen de tam tersi müstebit/despotik, acımasız, hürriyetleri kısıtlayıcı olma haliyle değerlendirilir. Aradan geçen bir asırdan fazla zaman sürecinde tarihçiler onun şahsiyeti ile yaptığı işler konusunda belirli bir mutabakat sağlamamış görünürler. Elinizdeki kitap da II. Abdülhamid’i ve dönemini belirli bir ana zemine oturtabilecek, mevcut kanaatleri yeniden sorgulatabilecek, anlaşılabilir bir çerçevede hazırlanmış bulunmaktadır. Alanın en yetkin tarihçilerinden

olan Prof. Dr. Vahdettin Engin ile damardan sorularla sistematik olarak pek çok meseleyi öne çıkaran değerli Uğur Korkmaz tarafından hazırlanan kitabın tartışmalı pek çok meseleye açıklık getirdiğini özellikle belirtir, akademik anlayıştan taviz vermeksizin anlaşılabilir bir şekilde kaleme alınan bu kitabı aynı zamanda entelektüel birikimlerini geliştirmek isteyenlere de hararetle tavsiye ederim.”

– Prof. Dr. Feridun M. Emecen

YAZARLAR HAKKINDA

Uğur Korkmaz

Fatih/İstanbul doğumludur. İlk ve ortaöğrenimini İstanbul Fatih'te bulunan okulda tamamladıktan sonra Eyüp'te liseyi bitirdi. İstanbul Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nü yüzde yüz burslu bir şekilde kazandı ve eğitimini tamamladı. Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde yüksek lisansını yaptı. Burada ağırlıklı olarak ekonomi ve siyaset dersleri aldı. "1945-1960 Arası Türkiye-ABD Siyasi ve Ekonomik İlişkiler" teziyle, bu alanda uzman oldu. Turkuvaz Medya Grubu bünyesinde yer alan A Haber ve A Para televizyonunda uzun yıllardır Ekonomi Spikeri olarak görev yapmaktadır. Daha önce uzun bir süre A Para TV'de Ekonomide Sabah, Z Raporu ve Paranın Yönü bültenlerini hafta içi beş gün sundu. Yine A Para televizyonunda "Gündem Dışı" adlı programda edebiyattan sanata, tarihten bilime kadar birçok alanla yakından ilgili programlar icra etti. Şu an A Para TV'de Ekonomide Sabah, Paranın Yönü ve Hisse Ekranı programlarının sunuculuğunu yapmakta ve A Haber'de de ekonomi bültenlerini sunmaya devam etmektedir. Ayrıca yazar halen A Para TV'de "Evvel Zaman İçinde" adlı belgeseli ve Vav TV'de "Tarihe Yolculuk" adlı programın sunuculuğunu üstleniyor.

Vahdettin Engin

1956 Yarımca/Kocaeli doğumlu. İlköğretimini Yarımca İlkokulu'nda tamamladıktan sonra 1968 yılında Galatasaray Lisesi'ne girdi. 1977 yılında mezun oldu. 1982 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yakınçağ Tarihi Kürsüsü'nü bitirdi. 1983 yılında Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi'nde araştırma görevlisi oldu. 1986 yılında "Ahmet Rıza Bey ve Siyasi Faaliyetleri" konulu yüksek lisans tezini yaptı. 1992 yılında ise "Rumeli Demiryolları" konulu araştırma ile doktora çalışmasını tamamladı. 1995'de doçent, 2002 yılında ise profesör unvanını aldı. Halen Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde öğretim üyesi olarak vazife yapmaktadır. Evli ve bir kız çocuk babasıdır.

Önsöz

Uğur Korkmaz

Batı'da "Avrupa'nın hasta adamı" olarak bilinen Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde Sultan II. Abdülhamid Han (1876-1909) tarafından birçok reform hayata geçirildi. Fakat Caroline Finkel'in ifade ettiği gibi, II. Abdülhamid, tarih tarafından diğer tüm padişahlardan daha sert bir şekilde yargılandı. Çünkü Abdülhamid Han alışlageldik bir reformist sultan değildi. Kendisi aktif bir modernleşmeci olmasına rağmen Osmanlı İmparatorluğu'nu Batılılaştırmak ile ilgilenmiyordu. O, devletine, hanedanına ve dinine son derece güveniyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı'yı taklit etmek yerine Batı ve Doğu sentezi oluşturarak ayakta kalabileceğini ve gelişebileceğini düşünüyordu.

II. Abdülhamid'e göre İslamiyet "imparatorluğu bir arada tutan çimento" idi. Böylece II. Abdülhamid, Osmanlıları Müslüman dünyasının geri kalanına yakınlaştırmak ve Avrupa yöntemlerini kopyalamadan fakat yenilikleri yakından takip ederek imparatorluğu içeriden güçlendirmek istiyordu. Bu durum bir asrın son sultanını hem muhafazakâr hem de reformist olarak adlandırmamıza sebep oluyordu.

20. yüzyılda değişen yeni dünya düzeni beraberinde ulus devletleri oluşturdu ve imparatorluk çağları tarihin tozlu sayfalarına karıştı. Nitekim II. Abdülhamid Han hakkında birçok

akademisyen ve araştırmacı eserler kaleme alarak, Osmanlı İmparatorluğu'nun son devrine ışık tutmayı amaçladı. Ülkemizde bahsi geçen alanda son derece kıymetli çalışmalara imza atan Prof. Dr. Vahdettin Engin Hocam ile biz de beraber bir yola çıktık.

Elinizde tuttuğunuz kitapta yaklaşık 3 senelik bir çalışma ile II. Abdülhamid'in devrine bir ışık tutmak istedik. Onun hayatına dair az bilinenleri yahut bilinmeyenleri sorulara döktük ve Vahdettin Engin Hocam ile sizlere bir devri, tarihi kaynaklara dayanarak anlatmayı amaç edindik. Muhafazakâr ve modernist Sultan Abdülhamid Han'ın devrine yani sizleri Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemindeki tarihi panoramaya davet ettik.

Keyifli okumalar dileriz.

Önsöz

Vahdettin Engin

Üç kıtanın son hükümdarı Sultan II. Abdülhamid. Otuz dördüncü Osmanlı padişahı. Sultan Hamid ülkenin çok zor dönemlerden geçtiği bir süreçte devlet başkanlığı yaptı. Bu süre içinde ülkeyi ayakta tutma çabası verdi. 33 yıllık bir iktidardan sonra tahttan indirildi. Kendisinden sonra gelen padişahların ülke yönetiminde herhangi bir etkinliklerinin olmadığı göz önünde bulundurulursa, II. Abdülhamid Osmanlıların son ve gerçek imparatoru idi. Sultan II. Abdülhamid, 19. yüzyılın son çeyreği ile 20. yüzyılın ilk yıllarında Osmanlı Devleti'nin başında bulunması ve idareyi de bizzat yürütmesi hasebiyle söz konusu döneme damgasını vurmuştur. Hükümdarlık süresinin 33 yıl gibi uzun bir döneme yayılması da bu damgayı iyice pekiştirmiştir. Dolayısıyla bu dönemde gerçekleşen icraatlar sevapları ve hataları ile II. Abdülhamid'in sorumluluğundadır. Esas itibariyle, hükümdarlık yaptığı yılların yakın bir dönem olması ve o yıllarda yaşanan hadiselerin Türkiye'nin bugününe dahi etki etmesi yanında, günümüzde varlığını devam ettiren birçok müessesenin temellerinin de II. Abdülhamid'in saltanat yıllarında atılması, bu dönemin bir hayli tartışmalı olmasına sebep teşkil etmektedir.

II. Abdülhamid modernleşmenin en önemli unsuru olarak eğitimi görüyordu. Bu sebeple döneminde ülkedeki modern eğitim veren okulların sayısı bir hayli arttı. Onun açtığı okullarda okuyan genç nesiller bilahare Cumhuriyet'i kuracaklardır. Bu anlamda II. Abdülhamid dönemi, aynı zamanda Cumhuriyet'in ze-

mininin hazırlandığı bir sürece de sahne olmuştur. Bu dönemde eğitimin yanında, maliye, ulaşım, haberleşme, sağlık, sanayi ve ticaret, ziraat, hayır kurumları gibi konularda önemli atılımların yapıldığı ve birçok müessesenin oluşturulduğu da bir vakıadır.

II. Abdülhamid 19. yüzyılda hiçbir devletin sadece kendi gücüne dayanarak politika oluşturmadığı, aralarında ittifaklar yapmak suretiyle daha güçlü olmaya çabaladıklarının farkındaydı. Dolayısı ile kendisi de öyle hareket etti. Devletler arasındaki dengeleri kolaylayarak politika üretti. Bu uğurda zaman zaman tavizler vermek zorunda kaldığı anlar da oldu. Ancak bu durum hiçbir zaman devletin âciz durumlara düşürülmesi pahasına gerçekleşmedi.

Padişahın en önemli başarılarından biri de kendinden sonra gelenlere borçsuz bir ülke devretmiş olmasıydı. İflas etmiş ve bir yıllık gelirinin 15 katı borçlanmış bir ülkeye devlet başkanı olmuştu. İktidarı boyunca, çeşitli indirimler de yaptırarak, borçları neredeyse sıfırlama konumuna getirdi. Aynı zamanda, ülkede birçok fabrikanın kurulması, modern tarım ve sulama yöntemlerinin kullanılmaya başlanması, geniş çaplı demiryolu yatırımları yapılması hep Sultan Abdülhamid'in başarı hanesine yazılması gereken icraatlardır. Her insan gibi onun da bazı kişisel zafiyetleri vardı. Fakat bunlar, onun çok başarılı bir devlet başkanlığı yaptığı gerçeğini hiçbir zaman değiştirmez.

Yakın dönem tarihimiz açısından bu derece önem taşıyan II. Abdülhamid ile ilgili olarak sevgili Uğur Korkmaz ile birçok televizyon programı yaptık. Sultan hakkında karşılıklı sohbet ettik. Birçok yönüyle II. Abdülhamid'i anlatmaya çalıştık. Sonuçta bir birikim oluştu. Sevgili Uğur bu aşamada bir öneri getirdi. Böylece bu çalışma ortaya çıktı. Umarım bu sohbetler vesilesi ile dile getirdiğimiz hususların, II. Abdülhamid'i doğru anlamaya bir nebze de olsa katkısı olur.

“Türk imparatorluğu bana ait değildir, Türk milletininindir.”

– II. Abdülhamid Han

GİRİŞ

Sultan II. Abdülhamid hep merak edilen bir lider olmuştur. Bu onlarca sene öncesinde de böyleydi, şimdi de böyle. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönem Osmanlı Devleti'nde siyasi, ekonomik ve yaşanan savaşlar bakımından oldukça önemlidir. Bu süreçte devlet zor günler yaşadı. Bir yandan 1850 yılı sonrasında yapılan ıslahatlar, diğer yandan devlet adamlarının yaşadığı zor anlar ve Osmanlı ekonomisinin batmış olması sürecin bir hayli zor olduğunu gösteriyor. Peki ama devlet bu çıkmazdan nasıl düzlüğe çıkabilirdi? Koskoca yedi cihana hükmetmiş Osmanlı Devleti bu kötü durumda nefes alabilecek miydi? Tüm çabalar sonuç verecek miydi? Bu döneme kadar yapılan yanlışlar nelerdi? Batmış bir ekonomi nasıl toparlanabilirdi? Belki de daha önemli soru toparlanabilir miydi? İşte o dönemi anlamak adına bu önemli soruların cevap bulması elzemdir. Kiminin hayran olduğu kiminin ise acımasızca eleştirdiği Sultan II. Abdülhamid, unutulmamalıdır ki Osmanlı Devleti'nin 34. padişahıdır. Ve bu yüzden eleştirilerin neden olduğu noktaların bir tabana dayandırılması pek tabii gereklidir. Ve unutulmaması gereken bir diğer husus da biz şu an bu coğrafyada bu denli rahat oturabiliyorsak, bu ceddimiz ve atalarımız sayesinde. Burada belki de yapılan en büyük yanlış ötekileştirmek. Biz millet olarak çok güzel ve müspet alışkanlıklara sahip olmamıza rağmen zaman zaman bazı kötü huylarımız da devreye girebilmekte. Mesela

çok çabuk birilerinin gazına geliyoruz. Ya da bir şeyi bir şeyden daha fazla öne çıkarmaya çalışmak gibi huylarımız var ne yazık ki. Keşke bize ait olan karakterleri ve liderleri aynı anda sevip savunabilmenin mümkün olduğunu anlayabilsek. Elbette sadece tarih için, geçmişimiz için demiyorum. Bu felsefeyi hayatımızın her noktasına koyabilmeliyiz. Ama konumuz tarih; Alparslan da bizim, Osman Gazi de. Fatih Sultan Mehmet de Kanuni Sultan Süleyman da hepsi bizim ceddimiz. Aklımıza kazımamız gereken önemli nokta da şu ki onları devlet yönetimleri ve siyasi süreçleri ile değerlendirmeliyiz. Kişisel hayatlarını gün yüzüne çıkarıp sanki bir şey keşfetmiş gibi yersiz yorumları hak etmiyorlar. Hepsi bizim tarihimiz hepsi bizim atamız. Abdülhamid de Mustafa Kemal Atatürk de. Bu örnekleri çoğaltmak elbette mümkün. Çünkü biz öyle yüz yıllık bir devlet değiliz, geçmişimiz binlerce yıl önceye dayanmakta.

Her tarihçi duruma farklı bakış açısı getirebilir ama bana kalırsa özellikle 1774 yılında Küçük Kaynarca Antlaşması ile kaybedilen topraklar Osmanlı Devleti için zor sürecin başladığına işaret etti. 1774-1789 yılları arasında tahtta olan I. Abdülhamid merhametli ve saf bir insan olarak bilinirdi. Sultan siyasi ve askeri ıslahatlar gerçekleştirmeye çalışıp Avrupalı okullar açtı. 15 yılı biraz aşkın süre tahtta kalan Sultan I. Abdülhamid 64 yaşında vefat etti. I. Abdülhamid'in vefatı sonrasında boşalan tahta 28 yaşında olan III. Selim geçti. Sultan Selim döneminde ıslahat çalışmaları sürdü. Batılı tarzda okullar kuruldu, askeri okullarda Fransızca eğitimi başladı. Birçok yenilik bu dönemde görüldü. Ama ekonomik krizler hâd safhaya çıkmıştı. Özellikle İngiltere'de Sanayi Devrimi'nin gerçekleşmesi ve Avrupa'da üretilen malların Osmanlı pazarına gelmesi burada sıkıntıların artmasına sebebiyet verdi. Bu durum küçük işletmelerin batması ve işsizliğin artması anlamını taşıdı. Bu da yapılan yeniliklerin bir anlamda yeteri kadar çare olamadığını gösteriyor.